Teofania

Kristuksen kaste

6.1.

Sisällys

Kristuksen kasteen juhla ... 4
Teofania, Jumalan ilmestyminen ... 7
Paramony, suuren juhlan aatto ... 9
Vedenpyhitys ... 14
Veden vihkiminen ... 14
Suuri vedenpyhitys ... 15
Teofanian kodinpyhitys(kausi) ... 17
Pyhitetyn veden vihmominen ... 17
Pieni vedenpyhitys ... 18
Pyhitetty vesi kotona ... 19
Kasteen sakramentti ... 21
Kastetta edeltävät toimitukset ... 22
Nimenanto ... 22
Katekumeeniksi ottaminen ... 22
Eksorkismirukoukset ... 22
Kiusaajasta eli saatanasta luopuminen ja Kristukseen liittyminen ... 23
Uskon tunnustaminen ... 23
Kaste Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen ... 24
Vedenpyhitys ... 24
Riemun öljyllä voitelu ... 24
Kaste upottamalla tai valelemalla ... 24
Kastepukuun ja ristiin pukeminen ... 25
Mirhavoitelu ... 26
Pyhän Hengen lahjan sinetti ... 26
Jesajan karkelo ... 26
Epistola ja evankeliumi ... 27
Kasteen jälkeiset toimitukset ... 28
Epifania ... 32
Kolme epifaniaa ... 32
Lännen kirkon epifaniaperinteet ... 33
Vihkivesi, suola ja liidut ... 34
Kodinpyhitys ... 35
Tiernapojat ... 37
Loppiaislahjat ... 39
Kuninkaan kakku ... 40

Ton Foton, Valon päivä 43
Kyyhkyn vapauttaminen 43
Loukoumades 43
Palikaria / fotokoliva 44
Kristuksen hapate 45
Vinkkejä juhlan viettoon kotona 45
Ortoboxi-tehtävät 48
7.1. pyhä Herran Edelläkävijä Johannes Kastaja 50
Hunaja ja heinäsirkat 51
Ortoboxi-tehtäviä 51
Nuutinpäivä 52
Pyhäkeski 54

Kristuksen kasteen juhla

Esijuhla 2.–.5.1. (4 pv)

- 5.1. on *paramony* (παραμονή), suuren juhlan aatto (ks. 25.12.)

Juhla-aika 6.–14.1. (9 pv)

- Juhlapäivä 6.1.
- Jälkijuhla 7.–14.1. (8 pv)
- 7.1. vietetään pyhän Johannes Kastajan, Herran Edelläkävijän muistoa.
- Päätösjuhla, *apodosis* 14.1.

Kuva: Pixabay/ awsloley

Juhlan karjalankielinen nimi on *Vieristä*, joka viittaa veteen ja ristiin.

Ruotsiksi juhla on *Trettondagen*, kolmastoista päivä.

Juhlan tekstit

Ehtoopalveluksen parimiat

1. Moos. 1:1–13 (ep)

2. Moos. 14:15–18, 21–23, 27–29

2. Moos. 15:22–16:1

Joos. 3:7–8, 15–17

2. Kun. 2:1, 6–14

2. Kun. 5:9–14

Jes. 1:16–20

1. Moos. 32:1–10

2. Moos. 2:5–10

Tuom. 6:36–40

1. Kun. 18:30–39

2. Kun. 2:19–22

Jes. 49:8–15

Aamupalveluksen evankeliumi

Mark. 1:9–11

Liturgian epistola

Tit. 2:11–14, 3:4–7

Liturgian evankeliumi

Matt. 3:13–17

Kuva: Flickr / Ted

Kristus ei tullut tunnetuksi syntymästään, vaan kasteestaan, mistä alkoi hänen julkinen työnsä. Juhlan ikonissa Kristus siunaa oikealla kädellään Jordanin veden ja näin pyhittää koko luomakunnan.

Tropari, 1. säv.

Jordanissa kastettaessa Sinua, oi Herra,

tapahtui, että ihmiset kumarsivat Pyhää Kolminaisuutta,

sillä Isän ääni todisti Sinusta

nimittäen Sinua rakkaaksi Pojaksensa

ja Henki kyyhkysen muodossa

vahvisti sen sanan totuuden.

Kunnia olkoon Sinulle, Kristus Jumala,

joka ilmestyit ja valistit maailman.

Juhlan veisut

Teofania, Jumalan ilmestyminen

Teofania (θεοφάνεια) on kreikkaa ja tarkoittaa Jumalan ilmestymistä.

Kun Johannes Kastaja oli kastamassa Kristusta Jordanvirrassa, kuului taivaasta Isä Jumalan ääni, joka sanoi Kristuksen olevan hänen Poikansa. Myös Pyhä Henki ilmestyi kyyhkysen muodossa. Tämä oli hetki, jolloin Jumala kertoi meille olevansa kolmiyhteinen Jumala eli Isä, Poika ja Pyhä Henki.

Kirkon vanhat opettajat näkivät Kristuksen kasteessa myös toisenlaisen merkityksen. Siinä luomakunta ikään kuin kastettiin Kristuksen omaksi, sillä Jumala astui virtaan ja suoritti näin ensimmäisen vedenpyhityksen, jota kirkko yhä toimittaa. Teofania tarkoittaa myös sitä, että kaikki, mitä me pidämme tavallisena ja luonnollisena, on itse asiassa mahdollisuus pyhittymiseen. Tämän vuoksi kristinusko käyttää jumalanpalveluksissa niitä kaikkein tavallisimpia ainesosia, joista elämämme riippuu, kuten vettä, leipää ja öljyä.

Teofania on pääsiäisen ohella kirkon vanhimpia ja siihen sisältyi aluksi joulunvietto. Myöhemmin joulu erottautui omaksi juhlakseen, mutta teofania on ikään kuin joulun salaisuuden avain ja merkitys. Kristus astuu siinä tehtäväänsä ja osoittautuu Jumalan Pojaksi.

(Ari Koponen)

Kristuksen syntymää ja kastetta juhlittiin 300-luvulle asti samana päivänä, 6.1. Lännessä juhlaa edelsi 40-päiväinen Martinpaasto (ks. 11.11.) joka oli tarkoitettu katekumeenien kasteeseen valmistavaksi ajaksi. Teofania on edelleen yksi vuoden tärkeimmistä kastepäivistä (Lasaruksen lauantain, Suuren lauantain ja Helluntain ohella).

Myöhemmin Kristuksen syntymä (25.12.) ympärileikkaus (1.1.) kaste (6.1.) ja temppeliintuonti (2.2.) erosivat omiksi juhlikseen, mutta muodostavat edelleen 40-päiväisen juhlakokonaisuuden. Edelleen näitä neljää juhlaa vietetään kokonaisuutena, jotka kertovat Kristuksen lihaksitulosta ja ilmestymisestä maailmaan.

Armenian apostolinen kirkko viettää Kristuksen syntymän ja kasteen juhlia edelleen samana päivänä, 6.1. Roomalaiskatolinen kirkko juhlii joulua 25.12. mutta on säilyttänyt idän tietäjien muistopäivän Teofanian juhlan yhteydessä.

Teofania, Kristuksen kasteen ja Pyhän Kolminaisuuden ilmestymisen juhla 6.1. - Suomen ortodoksinen kirkko

Ortodoksinen kulttuurikeskus :: Teofania eli Kristuksen kaste

Teofania – Ortodoksi.net

Teofania – Herran kasteen juhla – Tsasounan suunnalta

Kuva: Pixabay

Kristuksen alastomuus viittaa hänen jumaluutensa nöyrtymiseen ihmislihassa. Kalliot Jordan-virran molemmin puolin muodostavat ikään kuin luolan, jotka muistuttavat Kristuksen syntymästä ja hautaamisesta. Kristuksen jalkojen juuressa ovat Tuonelan portit, aivan kuten Suuren lauantain ikonissa. Vedessä olevat ihmishahmot viittaavat Vanhan testamentin profetiaan (Ps. 114:3). Puun juurella oleva kirves viittaa Johannes Kastajan sanoihin: ”Kirves on jo pantu puun juurelle. Jokainen puu, joka ei tee hyvää hedelmää, kaadetaan ja heitetään tuleen.” (Matt. 3:10)

Juhlan liturginen väri on valkoinen, kuten myös kastetoimituksen.

Kuva: Pixabay/ Alexeev_Alexey

Paramony, suuren juhlan aatto

5.1. vietettävä Teofanian aatto on kreikaksi *paramony* (παραμονή, kestävyys). Paramony viittaa intensiiviseen valmistautumiseen. Vastaava aattoa vietetään myös Kristuksen syntymän juhlan edellä. Tämä johtuu siitä, että Kristuksen syntymää ja kastetta juhlittiin 300-luvulle asti yhtenä juhlana. Ajallisesti juhlia vietetään nykyään 12 päivän erotuksella, mutta teologisesti ne ovat edelleen samaa juhlaa.

Juhlien välillä on 11 päivän pituinen paastoton jakso (25.12.–4.1.) joka yhdistää joulun juhla-ajan ja Teofanian esijuhlan. Teofaniaa edeltävä paastopäivä muistuttaa siitä, että joulupaasto on samalla myös Teofaniaan valmistava paasto. Teofanian aatto onkin tavallaan joulupaaston 41. päivä.

Kristuksen syntymän ja kasteen juhlien historiallisesta yhteydestä kertoo sekin, että juhlien jumalanpalvelusjärjestys on identtinen.

Liturgisesti paramony on ikään kuin suuren perjantain ja suuren lauantain yhdistelmä. Silloin toimitetaan

- Kuninkaalliset hetket aamulla tai päivällä;
- Vesperaalinen liturgia (ehtoopalvelus + Basileios Suuren liturgia) iltapäivällä – liturgiassa voidaan toimittaa suuri vedenpyhitys;
- Vigilia, joka poikkeuksellisesti koostuu suuresta ehtoonjälkeisestä palveluksesta ja aamupalveluksesta.

Paramony on ankara paastopäivä, jolloin kykenevät pidättäytyvät ravinnosta liturgisen vuorokauden vaihtumiseen asti. Käytännössä paasto rikotaan ehtoopalveluksen (tai vesperaalisen liturgian) jälkeen.

Huom. Mikäli aatto on lauantaina tai sunnuntaina

- Kuninkaalliset hetket siirtyvät edeltävään perjantaihin;
- Paastoa ei voida siirtää, sillä aattoa edeltää paastoton aika. Niinpä paramonyn sattuessa lauantaille tai sunnuntaille paastoa kevennetään sallimalla öljy ja viini. Paasto myös rikotaan jo aamupäivällä nauttimalla kevyt paastolounas;
- Aamulla toimitetaan p. Johannes Krysostomoksen liturgia ja illalla vain suuri ehtoopalvelus, sillä saman kalenterivuorokauden aikana ei samalla alttarilla toimiteta kahta liturgiaa;
- Basileios Suuren liturgia siirtyy joulupäivään.

Kreikassa Teofanian aaton ankara paasto rikotaan perinneruualla, jonka nimi on palikaria. Se on keitetyistä vehnänjyvistä, pavuista ja linsseista, sekä yrteistä ja kasviksista tehty keitto tai salaatti. Samankaltaista paastoruokaa, polysporiaa, nautitaan Jumalansynnyttäjän temppeliinkäynnin yhteydessä (ks. 21.11.)

Palikariaa kutsutaan myös nimellä fotokoliva, ”valon juhlan jyvät”.

Kuva: Pixabay

He kysyivät: »Missä se juutalaisten kuningas on, joka nyt on syntynyt? Me näimme hänen tähtensä nousevan taivaalle ja tulimme osoittamaan hänelle kunnioitustamme.» (Matt. 2:2)

Kansanperinteessä Teofanian juhlan vigilia eli odotus alkaa ehtoolla, kun perheen nuorin havaitsee taivaalla ensimmäisen tähden. Se muistuttaa Betlehemin tähdestä, joka johdatti idän viisaat seimen äärelle. Kirkkoisä Johannes Krysostomoksen mukaan tähti oli arkkienkeli Gabriel.

Kotona juhlan vigilian voi aloittaa ottamalla lampukasta tulen ja sytyttämällä ikkunalle kynttilän kuvaamaan Betlehemin tähteä. Ruokapöytään voi sytyttää kolmihaaraisen kynttilän kuvaamaan Pyhää Kolminaisuutta.

Juhlan vigilia alkaa tyypillisesti klo 15 jälkeen, mutta viimeistään kuitenkin klo 18, kun kirkollinen vuorokausi vaihtuu. Kirkollisesti vigilia alkaa ehtoopalveluksesta, joten aattoillan vietto aloitetaan kirkosta kotiutumisen jälkeen.

Lisää paramonysta ja vigiliasta, ks. Kristuksen syntymän juhla, 25.12.

Idässä joulupaasto kehittyi nykyiseen pituuteensa vuosisatojen saatossa, eikä paastolla ollut pitkään aikaan vakiintunutta yhteismittaa. Juhlaa edeltävä päivä oli kuitenkin jo varhain paastopäivä.

Kun Kristuksen syntymän juhla 300-luvulla eriytyi Teofaniasta, juhlien jumalanpalvelusjärjestys kopioitiin yhteneväksi: niinpä paramonya alettiin viettää molempien juhlien edellä.

Paramony muistuttaa meitä varhaiskirkon perinteestä, jossa juhlaa edeltävä päivä oli pyhitetty juhlaan valmistautumiselle. Joulun ja Teofanian poikkeuksellisen pitkät esijuhlat muistuttavat joulupaaston historiasta, sillä aluksi paasto oli vain muutamien päivien mittainen.

Kuva: Pixabay/ JosepMonter

Seimiasetelma on hyvin tavallinen kristillisissä kirkoissa ja kodeissa joulun edellä ja juhla-aikana. Alun perin seimiasetelmat olivat suuria ja ne sijoitettiin kirkkoihin. Myöhemmin alettiin tehdä myös pieniä, koriste-esineen kokoisia seimiasetelmia, jotka saattoi sijoittaa kotiin.

Joskus idän tietäjät asetetaan paikoilleen seimen ääreen vasta loppiaisena. Toisinaan ne otetaan esille jouluyönä, samaan aikaan Kristus-lapsen kanssa, ja siirretään pikkuhiljaa lähemmäs seimeä joulun 12 päivän aikana, kunnes loppiaisena ne viimein löytävät seimen äärelle.

Rastavanilta, Vol. 2

Kristuksen syntymän ja kasteen aatot ovat liturgisesti keskenään identtiset, joten ei ole yllättävää, että Teofanian aatto on monella taapa jouluaaton toisinto myös ortodoksisessa kodissa. Molempiin liitetään iltaan kestävä paasto, illalla syötävä juhlallinen paastoateria, sekä näihin liittyviä kansanperinteitä.

Kristuksen syntymän ilta on pohjoisslaavien suussa Pyhä ilta, kun taas Teofanian aatto tunnetaan nimellä Nälkäinen ilta, *Holodny Vecher* (Холодный вечер). Nimi viittaa koko päivän pidettävään paastoon, joka rikotaan vasta ehtoolla.

Pääosin nälkäinen ilta ja rastavanilta etenevät samalla tavalla, mutta erojakin on.

- Aattoillan perinteet aloitetaan, kun perheen nuorin havaitsee ensimmäisen iltatähden taivaalla (tai illan suuren ehtoopalveluksen jälkeen).
- Ovi avataan ja kutsutaan luomakunta juhlaan.
- ”Nälkäinen ateria” aloitetaan ottamalla tuli lampukasta ja sytyttämällä Pyhää Kolminaisuutta kuvaava kolmihaarainen kynttilä, sekä Betlehemin tähti, eli kynttilä ikkunalla.
- Ennen ateriaa koti, sen asukkaat, kotieläimet ja kotieläinsuojat vihmotaan pyhitetyllä vedellä: vettä pirskotellaan ikoneille, kodin nurkkiin ja kaikkiin huoneisiin. Pyhitettyä vettä voidaan lorauttaa myös kutian ja uzvarin keittoveteen.
- Ennen pöytään istumista lauletaan juhlatropari ja juodaan pyhitettyä vettä.
- Paasto rikotaan kutialla ja uzvarilla, kuten jouluaattonakin.
- Tarjolla on samoja paastoruokia, kuin jouluaattonakin.
- Illan pimetessä Teofanian koledarit/ Tiernapojat aloittavat kierroksensa.
- Katoliset asettavat vielä kengät eteiseen tai takanreunalle magien lahjoja varten.
- Juhlayönä poltetaan didukh, esivanhempia kuvannut olkilyhde, joka tuotiin sisään rastavaniltana. Myös muut joulukoristeet voidaan polttaa. Tulen yli hypitään hedelmällisyyden ja hyvän onnen takaamiseksi. Tuhkat ripotellaan peltoon. (Vastaava on monissa kulttuureissa tapana Kynttiläpäivän aattona, ks. 2.2.)
- Koko yön valvominen kuuluu Teofanian yöhön, kuten jouluyöhönkin. Sanotaan, että keskiyöllä Kristus kulkee kodin ohi ja siunaa sen.

Rastavaniltaan verrattuna nälkäinen ateria on yksinkertaisempi: jouluhalko on poltettu, joululeipä puuttuu pöydästä, eikä ruokalajejakaan välttämättä ole täyttä tusinaa. Odottamattomalle vieraalle ei myöskään kateta tyhjää paikkaa. Sen sijaan suuremmassa roolissa on pyhitetty vesi.

Teofaniana pyhitetystä vedestä on tapana leipoa leipä. Koti siunataan piirtämällä leipätaikinalla risti talon jokaiseen neljään seinään, eli joka ilmansuuntaan.

Kuva: Wikimedia Commons / Klops.ru

Teofanian aaton vedenpyhitys, vesperaalisen liturgian jälkeen.

Suuri vedenpyhitys voidaan Teofaniana toimittaa sekä aaton vesperaalisessa liturgiassa, että aamun juhlaliturgiassa. Kodin vihmominen on tapana tehdä heti kirkosta palattua, vastapyhitetyllä vedellä. Aina vedenpyhitystä ei kuitenkaan illalla toimiteta, ja tällöin vihmomisen voi hyvin jättää juhlapäivään. Kodin ja asukkaat voi ennen ilta-ateriaa vihmomisen sijaan vaikka suitsuttaa.

Pyhitetystä vedestä saatetaan aloittaa uusi leipäjuuri. Veden ja jauhon seoksella tehdään tällöin ristinmerkki talon neljään seinään, eli joka ilmansuuntaan.

Teofanian aatto on jatkoa joulupaastolle. Samoin Teofania on jatkoa joulun paastottomalle ajalle. Jos Teofanian juhlapäivä sijoittuu keskiviikkoon tai perjantaihin, se kumoaa paaston.

Vedenpyhitys

Veden vihkiminen

Vesi on elämän eliksiiri. Kasteessaan Kristus pyhitti veden ja koko langenneen luomakunnan. Vettä ja aineellista maailmaa pyhittämällä kristityt toteuttavat kuninkaallista pappeuttaan, kirkastaen luotua maailmaa ja palauttaen sille sen alkuperäisen arvokkuuden. Vedenpyhitys on näistä siunaustoimituksista ehkä perustavanlaatuisin. Pyhitettyä vettä nimittäin käytetään monissa muissa toimituksissa siunauksen välittäjänä.

Vedenpyhityksessä pappi rukoilee pyhitettävän veden yllä. Lopuksi hän upottaa ristin veteen kolmesti, piirtäen sillä veteen ristinmerkin, ja laulaen ristin troparia:

Pelasta, Herra, sinun kansasi, ja siunaa sinun perintöäsi. Anna seurakunnallesi voitto vihollisista, ja suojele ristilläsi sinun valtakuntaasi. (1. säv.)

Suuressa vedenpyhityksessä lauletaan ristin troparin sijaan Teofanian juhlatroparia.

Sinä itse, ihmisiä rakastava Kuningas, ole nytkin läsnä Pyhän Henkesi laskeutumisen kautta, ja pyhitä tämä vesi. (x3)

Anna siihen lunastuksen armo ja Jordanin siunaus. Tee se kuolemattomuuden lähteeksi, pyhityksen lahjaksi, anteeksiannon armovälineeksi, taudeilta suojaavaksi, pahojen henkien turmioksi, vihollisvoimille lähestymättömäksi, enkelien väkevyydellä täytetyksi, että kaikki, jotka tätä vettä ammentavat ja käyttävät, tekisivät sen sielun ja ruumiin puhdistukseksi, turmiollisen halun parannukseksi, kodin pyhitykseksi ja kaiken hyvän saamiseksi. (- -)

Sinä, Valtias, pyhitä tämä vesi Pyhällä Hengelläsi. (x3)

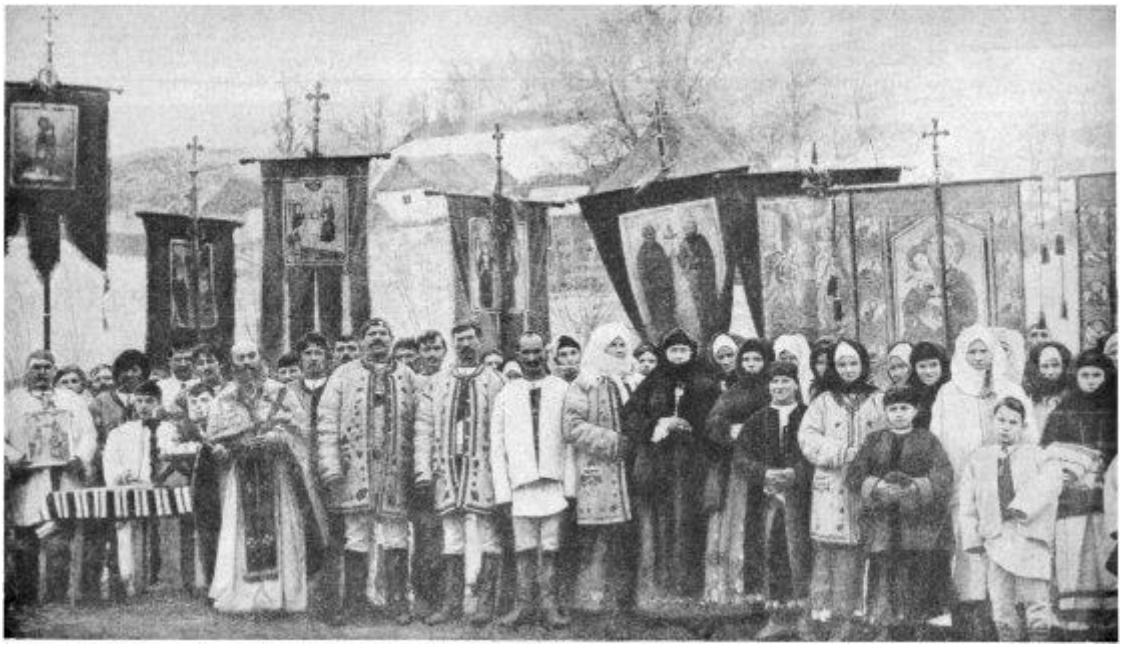
Anna kaikille, jotka sitä käyttävät, sivelevät sillä itseään tai tulevat siitä osallisiksi, pyhitys, siunaus, puhdistus ja terveys. (- -)

Kuva: Flickr / Klearchos Kapoutsis

Suuri vedenpyhitys

Teofaniana toimitettava vedenpyhitys on nimeltään suuri vedenpyhitys. Se toimitetaan aaton vesperaalisen liturgian lopuksi ja/tai juhlaliturgian lopuksi.

Suuri vedenpyhitys toimitetaan joko kirkossa tai ulkona luonnonveden äärellä. Rantaan kuljetaan ristisaatossa. Tämä juhlava perinne tuo mieleen alkukirkon tavan toimittaa Teofaniana joukkokasteita.

Kuvat: The Secret Museum of Mankind (yllä) Pixabay/ serzgej58

Kuva: Pixabay/ dimitrisvetsikas1969

Suureen vedenpyhitykseen liittyy eri maissa erilaisia perinteitä. Kreikassa vedenpyhityksen yhteydessä piispa heittää veteen ristin, jota miehet kilpaa uivat hakemaan. Ristin löytäminen ja palauttaminen piispalle on suuri kunnia.

Venäjällä vedenpyhitys toimitetaan ristin muotoisen avannon äärellä. Uskovat käyvät avannossa uimassa, painaen päänsä veden alle kolmesti – Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen.

Kuva: Wikimedia Commons / RIA Novosti Максим Богодвид

Teofanian kodinpyhitys(kausi)

Teofaniasta alkaa ns. kodinpyhityskausi, joka kestää Triodionin alkuun (Publikaanin ja fariseuksen sunnuntaihin) asti. Papisto kiertää seurakuntalaisten kodeissa toimittamassa kodinpyhityksiä.

Tämä yleisortodoksinen perinne ei jostain syystä ole juurtunut Suomeen. Sen sijaan monet maallikot siunaavat kotinsa vihmomalla sen kirkosta tuodulla pyhitetyllä vedellä.

Pyhitetyn veden vihmominen

Meillä pohjoisessa pappi vihmoo pyhitettyä vettä tavallisesti hevosen jouhista tehdyllä vihmimellä.

Etelässä käytetään basilikakimppua. Tavallisia ovat myös laakerin tai oliivipuun lehdet. Pohjoisessa näiden sijaan voidaan käyttää iisoppia (Ps. 51:9) tai sen puutteessa muutakin vihreää yrttiä, esim. rosmariinia.

.

Talvella kolmihaarainen havunoksa on täydellinen vihmin.

Vasen kuva: Count Your Blessings

Sprinkleri (aspergillum) ja astia (aspersorium) pyhälle vedelle.

Oikea kuva: Kirsi Vuomajoki/ Ortoboxi

Hevosen jouhista tehty vihmin.

Luonnontuotteiden lisäksi vihmomista varten on tehty myös ”sprinklereitä”. Roomalaiskatoliset käyttävät pyhitetyn veden vihmomiseen aspergillum/randistirion-nimistä välinettä. Jotkut ortodoksiset paikalliskirkot käyttävät seisovaa, pullomaista sprinkleriä. Persiassa vastaavaa käytetään ruusuveden pirskotteluun (ks. suuri perjantai ja lauantai).

Pieni vedenpyhitys

Muulloin kuin Teofaniana toimitetaan pieni vedenpyhitys. Se voidaan toimittaa aina tarpeen mukaan, esim. kasteessa tai kodinpyhityksessä.

Pieni vedenpyhitys on määrätty toimitettavaksi seuraavina juhlina:

- Kirkkaan viikon perjantaina, Pyhän lähteen juhlana.
- Keskijuhlana, jolloin siunataan pellot ja kylvö. (Keskijuhla on 25. pääsiäispäivä.)
- Ristin esiintuomisen juhlana (1.8.) jolloin alkaa Jumalansynnyttäjän paasto.
- Pyhäkön praasniekkana

On myös perinteen mukaista toimittaa pieni vedenpyhitys joka kuun ensimmäisenä päivänä, jotta uskovilla olisi aina kotona pyhitettyä vettä.

Pyhitetty vesi kotona

Pyhitettyä vettä viedään pulloissa kotiin ja sillä vihmotaan kotialttari, asukkaat, kotieläimet, koko koti ja kulkuneuvot Perinteisesti ikonit ja sakraaliesineet on kuivattu vihmomisen jälkeen käspaikalla.

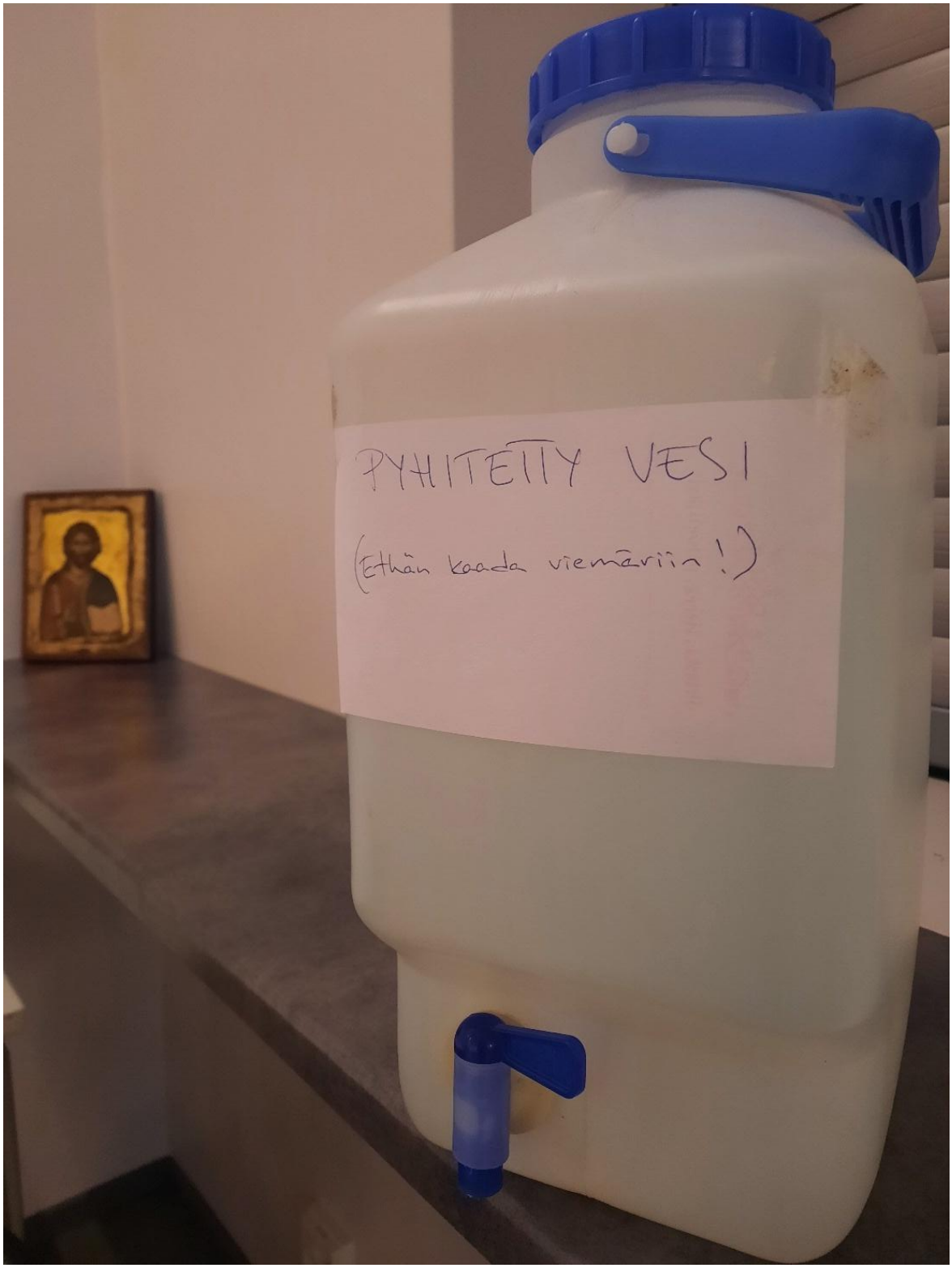
Kreikassa on aikanaan ollut tapana pestä maatalouskoneita pyhitetyllä vedellä Teofanian yhteydessä. Myös ikoneita ym. sakraaliesineitä on saatettu pestä upottamalla ne pyhitettyyn veteen. Tapa on perua helleenien tavasta pestä jumalten patsaat kerran vuodessa. Patsaista pestiin paitsi oikea lika, myös niihin kerääntynyt hengellinen saasta.

Pyhitettyä vettä käytetään kodeissa monin tavoin. Jotkut juovat sitä lääkkeen tavoin sairastaessa sekä aamuisin tyhjään vatsaan. Pyhitettyä vettä voi käyttää myös ulkoisesti, sivellen sitä kasvoihin ja käsiin – tämän rituaalisen pesun voi tehdä sairastaessaan, rohkaisua kaivatessaan tai alkaessaan valmistaa esim. kirkkoleipää tai kolivaa. Pyhitettyä vettä voi myös käyttää ruuanlaitossa ja leivonnassa.

Kotona lasipullot voi vuoden varrella säästää, pestä ja koristella ne pyhitettyä vettä varten. Netistäkin saa edullisesti erikokoisia ja -muotoisia pulloja.

Pullo-, purkki- ja tarviketukku - pullot-ja-purkit.fi

Käyttökelvoton pyhitetty vesi tulee hävittää kaatamalla se huonekukille tai luontoon. Tyhjentynyt pullo huuhdellaan kolmesti tai annetaan sen kuivua kolme päivää. Viemäriin pyhitettyä vettä ei saa kaataa.

Kasteen sakramentti

Kaikki te, jotka olette Kristukseen kastettuja, olette pukeneet Kristuksen yllenne. (Gal. 3:27)

Kaste on kirkon jäsenyyden sakramentti. Kristilliseen initiaatioon vaaditaan kolme toimitusta: kaste, mirhavoitelu ja ehtoollinen. Alun perin kirkkoon liitettävä osallistui kaikkiin kolmeen peräjälkeen, samassa liturgiassa. Yhteisessä palveluksessa kirkkoon liittyminen korosti sitä, että kastettava liittyi osaksi seurakuntayhteisöä.

Kaste voidaan jakaa neljään vaiheeseen: kastetta edeltävät toimitukset, kaste, mirhavoitelu ja kasteen jälkeiset toimitukset.

Kuva: Pixabay/ ChristinaZetterberg

Uusi elämä Kristuksessa:Kasteen ja mirhanvoitelun mysteeri – Tsasounan suunnalta

Kasteen ja mirhavoitelun sakramenttien historiasta, olemuksesta, merkityksestä ja vaikutuksesta – Tsasounan suunnalta

Kaste ja voitelu ortodoksisessa perinteessä – Tsasounan suunnalta

Kaste ja voitelu varhaiskristillisyydessä – Tsasounan suunnalta

Kastetta edeltävät toimitukset

Kastetta edeltävät toimitukset toimitetaan tyypillisesti kirkon eteisessä tai kirkkosalin ovella. Tämä kuvaa sitä, että kirkkoon liittyvä ei vielä ole kirkon täysivaltainen jäsen.

Kastetta edeltävät toimitukset edellyttävät kummin läsnäoloa. Jos kirkkoon liitettävä on nuori tai aikuinen, hän toimii aktiivisesti omasta puolestaan. Sylivauvan tai pienen lapsen puolesta toimii kummi.

Nimenanto

Nimenanto voidaan toimittaa erillisenä toimituksena 8. elinpäivänä (ks. 1.1.)

Katekumeeniksi ottaminen

Kun aikuinen liittyy kirkkoon, liittymistä edeltää kasteopetus, katekeesi. Kirkkoon liittymistä edeltävällä opetuksella pyritään varmistamaan, että kirkkoon liittyvä ymmärtää kristillisen opin pääkohdat ja kristillisen elämän suuntaviivat.

Lapsen kohdalla vanhemmat ja kummi sitoutuvat antamaan lapselle kasteopetusta tämän varttuessa. Kaikkien kirkon jäsenien kohdalla katekeesi on aina elämän mittaista.

Ortodoksinen usko on katolinen eli yleismaailmallinen ja kaikkia koskeva. Se on tarkoitettu kaikille kansoille, kaikkialla ja kaikkina aikoina. Kirkkoon liittyminen edellyttää hyvää tahtoa ja vakavaa mieltä sitoutua kirkon uskoon ja kristilliseen elämäntapaan.

Alkukirkosta asti on kirkkoon liittyville annettu kasteen edellä kasteopetusta. Kasteopetuksen kesto saattoi olla useita vuosiakin. Tänä aikana katekumeenit olivat osa seurakuntayhteisöä, mutta eivät osallistuneet sakramentteihin. Kirkon katekumenaatti tänä päivänä on pääsääntöisesti samanlainen, kuin alkukirkonkin aikana.

Kasteopetus – katekeesi, katekumenaatti
Kasteopetusta saava – katekumeeni
Kasteopetusta antava – katekeetta

Eksorkismirukoukset

Eksorkismi eli pahan manaaminen ei ole niin dramaattinen toimitus, kuin populaarikulttuuri antaa ymmärtää. Se on rukous, jossa pyydetään Jumalaa karkottamaan pois pahan vaikutus kastettavasta. Pappi saattaa myös puhaltaa kastettavan kasvoille ristin muotoisesti.

Kiusaajasta eli saatanasta luopuminen ja Kristukseen liittyminen

Eksorkismirukousten jälkeen pappi kuulustelee kirkkoon liittyvää ja tämän tulee antaa ns. uskon lupaukset. Kyseessä on rituaalinen vuoropuhelu, jossa kysymykset ja vastaukset toistetaan kolmesti.

Ensin tulee luopua Saatanasta ja symbolisesti sylkeä tämän päälle.

Tämän jälkeen pappi kysyy kirkkoon liittyvältä, onko tämä Kristuksen puolella ja uskooko Kristukseen. Kirkkoon liittyvä vakuuttaa uskonsa ja halunsa liittyä Kristukseen ja kumartaa Pyhää Kolminaisuutta.

Uskon lupaukset – Ortodoksi.net

Uskon tunnustaminen

Kastetta edeltävät toimitukset päättyvät kristillisen uskon tunnustamiseen. Kirkon usko on ilmaistu nikealais-konstantinopolilaisessa uskontunnustuksessa, joka on laadittu 300-luvulla Nikean ja Konstantinopolin ekumeenisissa kirkolliskokouksissa. Uskontunnustuksessa ilmaistaan usko Isään, Poikaan ja Pyhään Henkeen, sekä yhteen, pyhään, katoliseen ja apostoliseen Kirkkoon.

Nikealais-konstantinopolilainen uskontunnustus – Ortodoksi.net

Seurakunnissa on alettu palata alkukirkon käytäntöön, jossa aikuisena kirkkoon liittyville toimitetaan kastetta edeltävät toimitukset siinä vaiheessa, kun kirkkoon liittämisen ajankohta on päätetty. Ne voidaan toimittaa myös sellaiselle, joka on jo saanut kristillisen kasteen.

Jos katekumeeni otetaan kirkon yhteyteen Lasaruksen lauantaina tai suurena lauantaina, on luontevin ajankohta kastetta edeltäville toimituksille suuren paaston alku. Samoin, jos katekumeeni liitetään kirkkoon jouluna tai Teofaniana, voidaan kastetta edeltävät toimitukset ajoittaa joulupaaston alkuun.

Pääsiäistä ja joulua edeltävät 40-päiväiset paastot kehittyivät alun perin nimenomaan katekumeenien kasteeseen valmistavaksi paastoksi. Rukoukset voidaan kuitenkin toimittaa minä vaan ajankohtana kirkkoon liittämisen edellä.

Kaste Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen

Vedenpyhitys

Itse kaste alkaa vedenpyhityksellä.

Riemun öljyllä voitelu

Vedenpyhityksen jälkeen kastettava voidellaan riemun öljyllä, joka on siunattua oliiviöljyä. Suomessa voidellaan siveltimellä, kun taas paikoin öljyä valutetaan reilusti kastettavan päälle. Kreikassa voitelun suorittaa tyypillisesti kummi.

Kaste upottamalla tai valelemalla

Kaste tapahtuu upottamalla kastettu pyhitettyyn veteen kolmesti Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Upotus kuvaa vanhan ihmisyyden kuolemaa ja uuden syntymistä.

Vasen kuva: Riemun öljyllä voitelu (Wikimedia Commons / Nek Vardikos)

Oikea kuva: Upotuskasteen sijaan voidaan tarpeen vaatiessa toimittaa myös valelukaste. (Pixabay/ stafichukanatoly)

Kuva: Pixabay/ geodomisi

Kastepukuun ja ristiin pukeminen

Kasteen jälkeen kastettu puetaan valkoiseen kastepukuun, joka kuvaa puhtautta ja uutta elämää.

Hän saa kaulaansa kasteveteen upotetun ristin merkiksi siitä, että on Kristuksen seuraaja.

Jeesus sanoi opetuslapsilleen: Jos joku tahtoo kulkea minun jäljessäni, hän kieltäköön itsensä, ottakoon ristinsä ja seuratkoon minua. (Matt. 16:24)

Alkukirkossa vastakastetut saattoivat pitää kastepukua päällään kahdeksan päivää, kasteen jälkeisiin toimituksiin asti.

Sekä morsiamen valkoinen puku, että liturginen vaatekappale stikari, kuvaavat kastevaatetta. Lännen kirkossa stikaria vastaa alba.

Kastepukua voi myös käyttää kuolinvaatteena.

Mirhavoitelu

Pyhän Hengen lahjan sinetti

Mirhalla voitelu määritellään omaksi sakramentikseen. Kastettu voidellaan patriarkan valmistamalla mirhavoiteella otsaan, silmiin, korviin, sieraimiin, huulille, rintaan, käsiin ja jalkoihin. Mirhavoitelu on Pyhän Hengen lahjan sinetti, jonka juuret ovat apostolien kättenpäällepanemisessa.

Suomen ortodoksinen kirkko tunnustaa Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen toimitetun kasteen, jonka kautta liitytään kristilliseen yhteisöön. Pätevän kasteen saanut kristitty otetaan kirkon täyteen yhteyteen katumuksen, mirhallavoitelun ja ehtoollisen sakramenttien kautta.

Suomen ortodoksinen kirkko tunnustaa orientaalisten kirkkojen ja roomalaiskatolisen kirkon sakramentit. Näistä kirkoista ortodoksiseen kirkkoon liittyvä, joka on saanut kasteen ja mirhavoitelun, otetaan kirkon yhteyteen katumuksen ja ehtoollisen sakramenttien kautta.

Katolinen vahvistuksen sakramentti, jota myös konfirmaatioksi kutsutaan, vastaa mirhavoitelua. Sen sijaan protestanttinen konfirmaatio ei ole pätevä sakramentti.

Magit toivat Kristukselle kultaa, suitsuketta ja mirhamia (eli mirhaa).

Lisää mirhalla voitelusta: ks. Helluntai ja mirhantuojanaisten sunnuntai.

Kuva: Pixabay/ dimitrisvetsikas1969

Jesajan karkelo

Mirhalla voitelun jälkeen kasteastia kierretään papin johdolla kolmesti. Vastaava ”Jesajan karkelo” toimitetaan myös avioliittoon ja pappeuteen vihittäessä. Kolmesti vastapäivään kiertäminen kuvaa astumista ajasta Jumalan valtakunnan ajattomaan iankaikkisuuteen. Kasteastian kiertämisen aikana lauletaan kolmesti ”*Te kaikki, jotka olette Kristukseen kastettuja, olette pukeneet Kristuksen yllenne. Halleluja!*”

Epistola ja evankeliumi

Kasteen epistola: Room. 6:3–11

Kasteen evankeliumi: Matt. 28:16–20

Kuva: Pixabay/ timokefoto

Suomessa kirkkoon liittyminen on myös juridinen toimenpide. Suomen ortodoksinen kirkko on toinen Suomen kahdesta kansankirkosta ja sillä on julkishallinnollinen asema. Kirkon jäsenyydestä on säädetty laissa.

Laki ortodoksisesta kirkosta | 985/2006 | Lainsäädäntö | Finlex

Ortodoksisen kirkon kirkkojärjestys | 174/2007 | Lainsäädäntö | Finlex

Uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä säädetään myös uskonnonvapauslaissa.

Uskonnonvapauslaki | 453/2003 | Lainsäädäntö | Finlex

Kasteen jälkeiset toimitukset

Viimeisenä toimitetaan niin sanotut kahdeksannen päivän toimitukset. Nämä toimitukset ovat jäänne ajalta, jolloin kastettu piti kastepukua päällään kahdeksan päivän ajan. Kahdeksantena päivänä hän tuli kirkkoon kumminsa kanssa ja hänelle toimitettiin mirhan pois peseminen ja rituaalinen hiusten leikkaaminen.

Mirha pestään pois pyhitettyyn veteen kastetulla sienellä. Samalla pappi lausuu:

”*Vanhurskautettu olet, kastettu olet, valistettu olet, mirhalla voideltu olet, pyhitetty olet Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen*.”

Hiuksia leikataan neljästi, ristin muotoisesti. Tonsuuri kuvaa vapaaehtoista alistumista Kristuksen palvelijaksi ja leikatut hiukset saatetaan myös polttaa uhrilahjana.

Tonsuuri, rituaalinen hiustenleikkuu

Orjat ja sotilaat joutuivat aikanaan luopumaan hiuksistaan, merkiksi siitä, että kuuluivat toiselle. Kristityt omaksuivat tavan osoitukseksi siitä, että olivat Kristuksen sotilaita ja orjia. Erityisesti luostariasukkailta ajeltiin hiukset. Rituaalinen hiustenleikkuu onkin edelleen osa luostarivihkimystä.

Roomalaiskatolisille munkeille jätettiin ”hiusseppele” muistuttamaan Kristuksen orjantappurakruunusta. Tonsuuri kuvasi sitä, kuinka luostariasukas luopui omasta tahdostaan ja ”kuoli maailmalle”.

Kuva: Wikimedia Commons / Elf

Lapsen luovuttaminen takaisin vanhemmilleen

Lapsikasteessa voi olla paikallisesti tapana, että toimiteuksen päätteeksi vanhemmat kumartavat kummin edessä maahan kerran tai kolmesti. Näin tehdessään he osoittavat kummille kunnioitusta ja pyytävät tältä nöyrästi lastaan takaisin. Kummi on kristillisessä perinteessä suuresti kunnioitettu henkilö.

Aikuis- ja lapsikaste eivät eroa toisistaan. Käytäntö tietenkin sanelee sen, voidaanko aikuinen kastaa upottamalla. Joissakin kirkoissa on kasteallas, johon mahtuu myös aikuinen.

Hätäkaste

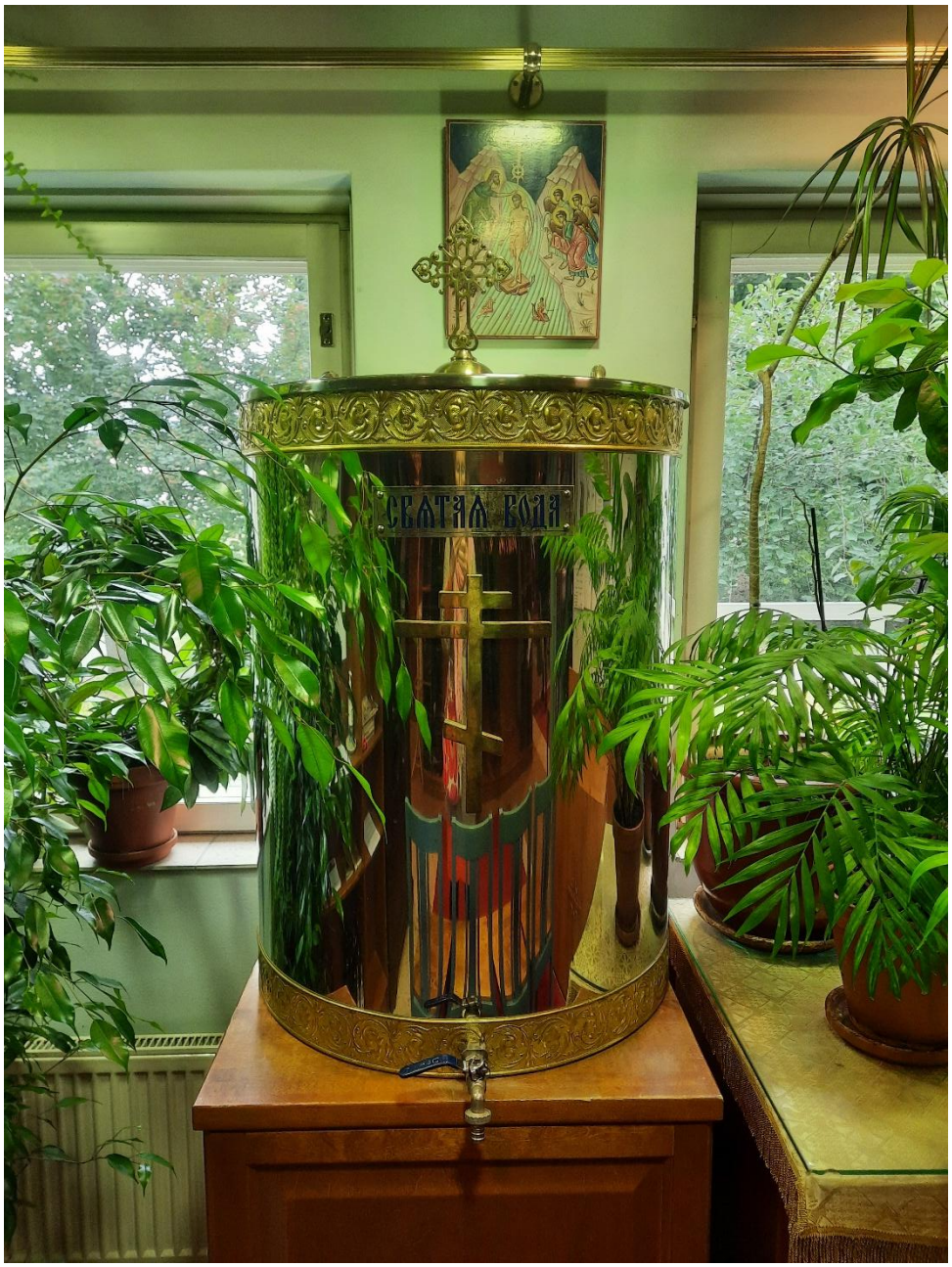
Hengenvaarassa olevalle voi kasteen toimittaa kuka vaan kristitty. Rukouskirjassa on hätäkasteen kaava, mutta lyhimmillään riittää, kun pirskottelee vettä kastettavan päälle kolmesti, lausuen: "*Kastetaan Jumalan palvelija NN Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Amen*."

Hätäkaste – Ortodoksi.net

Ihmisen voi kastaa missä elämän vaiheessa tahansa. Kerran toimitettua kastetta ei uusita. Jos henkilö luopuu kasteestaan, mutta haluaa myöhemmin palata kirkon yhteyteen, hänet otetaan vastaan katumuksen ja ehtoollisen sakramenttien kautta.

Monissa kirkoissa kasteastiaa säilytetään kirkon eteisessä (nartheks) ja joskus kaste toimitetaankin siellä. Alkukirkossa saatettiin kaste toimittaa erillisessä kastekappelissa, minkä jälkeen kastettu tuotiin mirhavoideltavaksi kirkkoon. Tämä kuvaa sitä, että kaste on portti kirkon yhteyteen ja kirkkoon käydään sisälle kasteen kautta.

Ortodoksisuuden mitä, miksi, miten: Kaste ja mirhavoitelu:

TT Ari Koponen: Kaste

Isä Ioannis Lampropoulos: Teofania ja kasteen sakramentti

Suuri kastekeskustelu

Epifania

Lännen kirkko käyttää juhlasta nimeä *Epifania*, ilmestys.

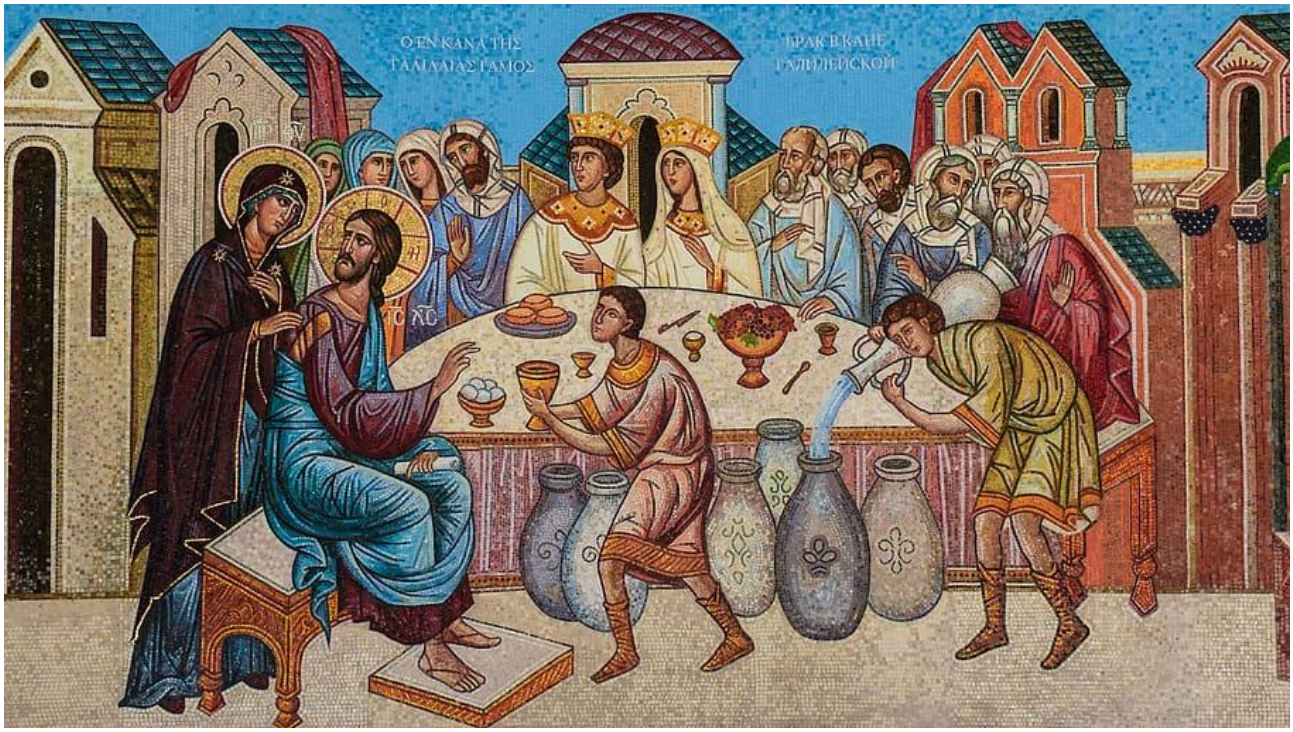
Kolme epifaniaa

Katolisessa perinteessä vietettiin aiemmin ”kolmea epifaniaa”:

- 6.1. juhlittiin idän tietäjiä: Kristus ilmestyy pakanakansoille.
- 13.1. juhlittiin Kristuksen kastetta: Messias ilmestyy Israelille.
- Toisena sunnuntaina 6.1. jälkeen juhlittiin Kaanaan häitä: Kristus ilmestyy Kirkolle (eli opetuslapsille).

Nykyään roomalaiskatolinen kirkko viettää epifaniaa 6.1. ja Kristuksen kastetta seuraavana sunnuntaina. Kaanaan häille ei enää ole omaa juhlaa.

Joissakin maissa Epifaniaa vietetään ensimmäisenä uudenvuodenpäivää seuraavana sunnuntaina (2.–8.1.) ja Kristuksen kastetta toisena uudenvuodenpäivää seuraavana sunnuntaina (9.–13.1.) Tätä kutsutaan Epifanian oktaaviksi (alkuperäinen oktaavi oli 6.–13.1.) Jos ensimmäinen uudenvuodenpäivää seuraava sunnuntai on 7. tai 8.1., vietetään Kristuksen kastetta jo seuraavana maanantaina.

Kuva: Pixabay/ dimitrisvetsikas1969

Kaanaan häät oli lännessä ”kolmas epifania”, jolloin Kristus ilmestyi Kirkolle. Ortodoksisessa kalenterissa Kaanaan häillä ei ole muistopäivää. Evankeliumi Kaanaan häistä (Joh. 2:1–11) luetaan avioliittoon vihkimisen toimituksessa.

Lännen kirkon epifaniaperinteet

Roomalaiskatolisissa maissa kolmen idän tietäjän muistopäivään liittyy rikas perinteiden kirjo: vedenpyhitys, kodinpyhitys, Tiernapojat, loppiaislahjat ja kuninkaan kakku. Kaikki liittyvät tietenkin toisiinsa.

Evankeliumissa ei mainita magien lukumäärää, mutta heidän lahjansa – kulta, suitsuke, mirha – ovat vakiinnuttaneet miestenkin määrän kolmeen. Idän perinteessä puhutaan usein idän viisaista, idän tietäjistä tai mageista. Lännen kirkon perinteessä puhutaan kolmesta kuninkaasta.

Kun joulu 300-luvulla erotettiin Teofaniasta, siirsi idän kirkko magienkin muistopäivän joulupäivään. Lännen kirkko sen sijaan muistelee kolme kuningasta edelleen loppiaisena. Lännessä loppiainen tunnetaan nimenomaan Kolmen kuninkaan juhlana.

Perimätiedon mukaan magit olivat nimeltään Melkior, Gaspar ja Balthasar. Melkior tuli Itä-Euroopasta, Gaspar Aasiasta ja Balthasar Afrikasta.

Vihkivesi, suola ja liidut

Katolisessakin perinteessä toimitetaan epifaniana vedenpyhitys. Pyhitettyä vettä kutsutaan vihkivedeksi.

Vedenpyhityksen yhteydessä siunataan myös suolaa sekä liituja.

Siunattua suolaa sekoitetaan vihkiveteen. Siunatulla suolalla voi myöhemminkin pyhittää vettä sekoittamalla sitä hyppysellisen tavalliseen veteen.

Kotona suolaa käytetään kuten pyhitettyä vettäkin. Sillä voi siunata kodin ripottelemalla sitä esim. kynnyksille, huoneiden nurkkiin, sängyn alle. Suolaa voi ripotella ihmisten ja eläinten päälle, ajoneuvoihin yms. Sitä on helpompi myös kuljettaa mukana kuin pyhitettyä vettä. Siunattua suolaa käytetään myös ruuanlaitossa ja leivonnassa.

Katolisissa kirkoissa ja kodeissa on usein oven luona vihkivesiastia. Oikean käden sormet kastetaan siihen ennen ristinmerkin tekemistä. Se on tapa siunata ja kiittää. Samalla se muistuttaa omasta kasteesta.

Kodinpyhitys

Siunattua liitua käytetään katolisessa perinteessä loppiaisen kodinsiunauksessa. Siunatulla liidulla kirjoitetaan ulko-oveen tai ovenkarmiin vuosiluku sekä kirjaimet CMB. Kirjaimet viittaavat sanoihin *Christus Mansionem Benedicat* – Kristus tätä taloa siunatkoon – mutta ne viittaavat myös kolmeen idän tietäjään: Caspar, Melkior ja Baltasar, sillä 6.1. on katolisessa perinteessä idän tietäjien muistopäivä.

Jotkut kutsuvat papin pyhittämään kotinsa ja kalkitsemaan ovensa, mutta useimmat toimittavat loppiaisen kodinpyhityksen itse, kalkitsemalla ovensa kirkossa siunatulla liidulla ja lukien kodinpyhitysrukouksen. Myös Tähtipojat saattavat vierailunsa päätteeksi kalkita oven ja näin toivottaa talonväelle siunausta.

Kuva: vapaat kuvalähteet

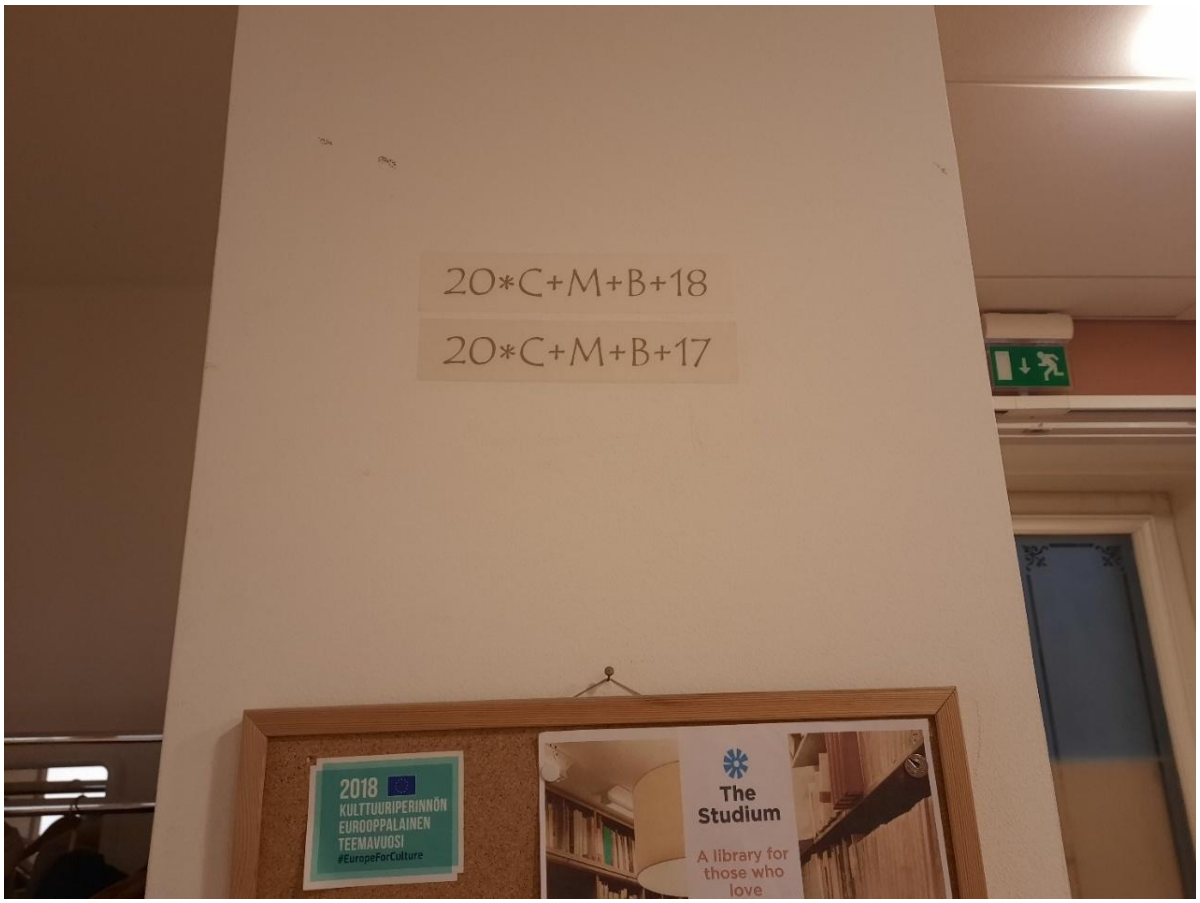
Oven karmiin tai oveen kirjoitettu siunaus muistuttaa Exoduksen kertomukseen, jossa israelilaiset merkkasivat talonsa ovet karitsan verellä ennen Egyptistä lähtöä. Merkatut ovat olivat merkki Jumalalle, eikä vitsaus osunut merkattuihin taloihin. (2. Moos. 12)

CMB tarkoittavat *Christus Mansionem Benedicat* eli Kristus siunatkoon tätä taloa. Ne viittaavat myös kolmen isän viisaan nimiin: Caspar, Melkior ja Balthasar.

Alkuun ja loppuun kirjoitetaan vuosiluku. Väleihin tulee tähti ja kolme ristiä, jotka kuvaavat Betlehemin tähteä ja Pyhää Kolminaisuutta.

Kuva: Flickr / Steve Grant

Nykyään monet katoliset seurakunnat myyvät siunaustarroja, jotka voi kiinnittää oveen, oven päälle tai seinälle. (Alempi kuva: Flickr / A. Davey)

Tiernapojat

Länsi- ja Keski-Euroopassa kiertää loppiaisena "tähtipoikia" eli tiernapoikia. Nämä ovat tähteä kantavia ryhmiä, jotka laulaen ja näytellen kertovat Raamatun kertomuksen idän tietäjistä, kuningas Herodeksesta ja Betlehemin lastensurmasta. Perinne on elävä etenkin Saksassa (Sternsinger) ja Isossa-Britaniassa (Star singers). Suomessa vastaava perinne on Tiernapojat. Tiernapoikaperinne on kulkeutunut meille katolisesta Saksasta, Tanskan ja Ruotsin kautta.

Perinteen juuret ovat keskiaikaisissa mysteerinäytelmissä, joita esitettiin kirkoissa osana juhlia ja pyhien muistopäiviä. Myöhemmin näytelmät siirtyivät ensin kirkoista ulkotiloihin ja sitten kiertävät ryhmät alkoivat esittää niitä kodeissa.

Kuva: Picryl

Tiernapojat tunnetaan kaikkialla Euroopassa, etenkin katolisissa maissa. Länsi-Eurooppalainen perinne on rantautunut Suomeen vasta reformaation jälkeen, Ruotsin kautta. ”Tierna” on suomenkielinen väännös ruotsin kielen sanasta *stjärn*, tähti.

Pohjoismaissa tähtipoikaperinne on sulautunut Lucianpäivän perinteisiin. Niinpä pyhän Lucian kulkueessa on myös ”tiernapoikia” (stjärngossar, ks. 13.12.)

Idässä joulun ja teofanian ajan laulajia kutsutaan koledareiksi. Heilläkin on mukanaan tähti. (Lisää koledareista, ks. 25.12.)

Saksassa roomalaiskatolinen Tiernapoika-perinne on elävä. Tässä videossa kerrotaan modernista Sternsinger-perinteestä.

Kuva: Wikimedia Commons / Naturpuur

”Saako tulla laulamaan?” Tiernapojat ja koledarit pyytävät aina lupaa saada käydä taloon.

Tähtilaulajien perinne on hämmästyttävän samankaltainen kaikkialla. Idässä lauletaan koljadoja, lännessä näytellään kolmea kuningasta. Kaikkialla perinteen merkitys on kuitenkin sama: hyvän joulun ja uudenvuoden toivottaminen, Kristuksen syntymän ja kasteen ihmeistä kertominen, sekä siunauksen, ilon ja valon jakaminen.

Tiernapoikaperinne linkittyy myös katoliseen epifanian kodinpyhitysperinteeseen. Katolisissa maissa tähtilaulajat toivottavat ennen lähtöään taloon siunausta ja piirtävät siunatulla liidulla ovenkarmiin kolmen kukinkaan puumerkin, sekä hyvän vuoden toivotuksen:

C + M + B eli *Christus Mansionem Benedicat* (Kristus siunatkoon tätä taloa.)

Pohjois-Suomen ortodoksisen seurakunnan Tiernapojat

Kolme miestä itämaan

Laulu Kristuksen kasteesta

Loppiaislahjat

Koska kolme kuningasta toivat Kristus-lapselle lahjoja, on joissakin katolisissa maissa tapana antaa lapsille loppiaisena lahjoja. Lapset jättävät kenkänsä takan tai oven eteen juhlan aattona. Kuninkaiden kameleita varten laitetaan kenkiin heinää ja kenkien viereen lasi vettä. Aamulla heinä ja vesi ovat kadonneet ja kengät ovat täyttyneet makeisilla ja lahjoilla.

Kuva: Pixabay/ sara150578

Italiassa loppiaislahjat tuo Befana-noita. Legendan mukaan kolme kuningasta pyysivät Befanaa mukaansa Kristus-lapsen luo, mutta Befana ei lähtenyt. Myöhemmin hän katui ja siksi nyt kiertelee jakamassa lahjoja lapsille. Bafanan nimi on muunnos juhlan nimestä, epifania.

Alun perin Befana toi kilteille lapsille makeisia, ja tuhmille lapsille hiiltä, mutta nyt kaikki saavat hiilikarkkia, *Carbone Dolce Della Befana*. (Lisää lahjaintuohista, ks. 6.12.)

Resepti on espanjaksi. Befanan makea hiili: resepti | Brescia pöydän ääressä

Kuninkaan kakku

Katolisissa maissa leivotaan Kolmen kuninkaan juhlana Kuninkaan kakku. Tai paremmin sanoen, tällöin leivotaan *ensimmäinen* kuninkaan kakku, sillä kuninkaan kakkuja nautitaan katolisessa perinteessä loppiaisesta laskiaiseen. Monissa maissa kuninkaan kakku liitetäänkin loppiaisen sijaan nimenomaan karnevaaliaikaan ja laskiaiseen.

Kuninkaan kakku on pyöreä (tai joskus soikea) ja sen päällä tai keskellä on kruunu. Sisään leivotaan raaka papu, manteli, kolikko tai jokin arvoesine, esim. sormus. Katolisissa maissa myydään pieniä posliinista tehtyjä Kristus-figuureja, jonka voi piilottaa kakkuun. Piilotettu Kristus-lapsi muistuttaa Egyptin lapsensurmasta ja siitä, kuinka Joosef Kihlaaja ”piilotti” Kristuksen vainoajiltaan. Se muistuttaa myös kolmesta kuninkaasta, jotka pitkän vaelluksen päätteeksi löysivät Kristus-lapsen.

Kuninkaan kakun juuret ovat roomalaisessa Saturnalia-juhlassa, jota vietettiin talvipäivänseisauksen aikoihin. Tällöin oli tapana tehdä aurinkoa muistuttavia leivonnaisia Saturnus-jumalan kunniaksi. Pyöreä kakku sisälsi viikunaa, taatelia, pähkinää ja sen sisällä oli raaka papu.

Saturnalia-juhlaan kuuluivat railakas ilonpito ja mm. naamiaiset ja roolileikit. Niinpä se, jonka palaan kakun sisällä oleva papu sattui, kruunattiin juhlien kuninkaaksi/kuningattareksi, ja hän sai määrätä juhlien kulusta.

Rooman valtakunnan omaksuttua kristinuskon monet Saturnalian perinteet sulautuivat joulun, uudenvuoden, loppiaisen ja laskiaisen juhlintaan. Saturnalia-kakusta tuli Kuninkaan kakku, ja papu vaihtui Kristus-lapseen tai almua kuvaavaan kolikkoon. Roomalaiskatoliset leipovat Kuninkaan kakkua loppiaisesta laskiaiseen, kun taas ortodoksit piilottavat kolikon joululeipään tai uudenvuodenkakkuun.

Ortodoksit leipovat kuninkaan kakkunsa jouluksi ja uudeksivuodeksi: Bulgariassa joululeipä Koledna Pitka ja uudenvuodenleipä Banitsa molemmat sisältävät kolikon; serbialainen joululeipä Cesnik sisältää useitakin esineitä; kreikkalainen pyhän Basileioksen kakku (Vasilopita) on tunnettu ympäri maailmaa. (Ks. 25.12. ja 1.1.)

Suomalaiskansallinen tapa piilottaa manteli joulupuuroon on samaa perua, kuin kuninkaan kakku. Tapa on kulkeutunut meille Ruotsista ja manteli on siirtynyt joululeivän sijaan joulupuuroon. Kyseessä on kuitenkin aivan sama perinne, kuin kaikkialla muuallakin.

Kuva: Pixabay/ jackmac34

Ranskassa loppiaiskakku on mantelitäytteinen *Galette des Rois* / *Gâteau des Rois*. Perheen nuorin lapsi menee ruokapöydän alle kakun leikkaamisen ajaksi, ja hän saa päättää, kuka kulloinkin saa leikatun kakkupalan. Se, jonka palaan esine sattuu, kruunataan kakun päällä olevalla kruunulla.

Saksalainen Dreikönigskuchen on pullakranssi.

Kuva: Pixabay/ anncapictures

Kuva: Flickr / Keith Williamson

Latinalaisissa maissa kuninkaan kakut ovat täytettyjä pullakransseja, joiden päällä on värikkäitä ”kruununjalokiviä”. Kruunu on usein sijoitettu kranssin keskelle. Kuninkaan kakun sisällä on pieni muovinen tai posliininen Kristus-lapsi. Sen löytäjälle lankeaa kummin velvollisuudet, jotka liittyvät 2.2. vietettävään Kynttiläpäivään (ks. 2.2.)

Espanja: Roscón de Reyes / Tortell de Reis / Focacia Della Befana

Portugali: Bolo-Rei

Meksiko: Rosca de Reyes

New Orleans: King Cake

Englannissa Twelth Night Cake on hedelmäkakku, joka nautitaan jo loppiaisen aattona.

Kuninkaiden torttu – katso Galette des Rois -ohje! - Kotiliesi.fi

epätrendikäs ruokablogi: Kuninkaiden kakku - Roscón de Reyes - Bolo Rei - on loppiaisleivonnainen

Ton Foton, Valon päivä

Kreikassa Teofania tunnetaan Valon päivänä, Ton Foton. Siihen liittyy useita paikallisia perinteitä:

Kyyhkyn vapauttaminen

Juhlaliturgian ja vedenpyhityksen päätteeksi vapautetaan valkoinen kyyhky, sillä Pyhä Henki kuvataan Teofanian ikonissa valkoisena kyyhkynä.

Venäjällä vastaava on tapana Ilosanoman juhlana (ks. 25.3.)

Loukoumades

Välimeren alueella ja Lähi-idässä valmistetaan Teofaniana uppopaistettuja munkkejä, jotka tunnetaan eri alueilla eri nimillä: loukoumades, lalangia, lokma, awwamat ja zalabyeh. Uppopaisto, sekä munkkien liottaminen hunajavedessä tai ruusuvesisiirapissa muistuttaa kastetta.

Paikoin on tapana tehdä ensimmäinen paisto ristin muotoon ja näin ”pyhittää” paistorasva. Ristin saa syödä lapsi, vanhus tai kunniavieras. Se voidaan myös asettaa kotialttarille uhrilahjaksi tai ruokakaappiin siunaamaan jokapäiväinen leipä. (Ks. ristinkumartamisen sunnuntai.)

Kreikkalaiset munkit vievät kreikkalaiseen tavernaan. Katso resepti | Hellapoliisi

Kuva: Pixabay/ vmangalmurti

Palikaria / fotokoliva

Kreetalla *palikaria* (toiselta nimeltään *fotokoliva*, valon juhlan jyvät) on perinteinen Teofanian aaton ruoka, jolla rikotaan paramony-paasto. Sitä tarjotaan myös kotieläimille ja maalle, hedelmällisyyden turvaamiseksi. Palikaria muistuttaa polysporiaa, jota syödään 21.11.

Palikariaan tulee keitettyjä vehnänjyviä, maissia, linssejä, papuja, punasipulia, ja se maustetaan suolalla, pippurilla, tuoreella tillillä ja persiljalla. Granaattiomena kuuluu Välimeren perinteessä uuteenvuoteen (ka. 1.1.) joten sitä laitetaan usein palikariaankin. Teofanian aaton paasto on öljytön, joten kastike tehdään tahinista ja sitruunamehusta.

Kuva: Παραδοσιακά παλικάρια ή φωτοκόλλυβα για τα Θεοφάνεια

Kristuksen syntymän ja kasteen juhlia molempia edeltää aattopäivä, paramony, joka on tiukka paastopäivä. Myös pääsiäistä edeltävä suuri lauantai on vastaava juhlaa edeltävä paastopäivä. Tällöin paasto rikotaan vasta ehtoopalveluksen tai vesperaalisen liturgian jälkeen.

Palikaria-perinne muistuttaa slaavilasta tapaa rikkoa aaton paasto kutialla (ks. 25.12.) joka sekin on yhdenlainen koliva. Koliva tunnetaan rituaaliruokana, jota valmistetaan ja nautitaan edesmenneiden ja pyhien muistoksi. Se on samalla myös perinneruoka, josta on eri kulttuureissa erilaisia versioita. Kaikki ne kuitenkin ovat uhrilahjoja, joilla kiitetään maan hedelmistä. Koliva, kutia, polysporia ja palikaria yhdistävät meidät edesmenneisiin, pyhiin ja luomakuntaan.

Englanninkielinen resepti: Cretan Fotokoliva Salad without oil — Greek Cooking Made Easy

Kristuksen hapate

Lähi-idässä on vanha perinne siunata taikinajuurta Teofaniana. Hapate kääritään kankaaseen, kastetaan kolmesti lähteessä tai purossa ja ripustetaan puuhun roikkumaan kolmeksi vuorokaudeksi (ei kuitenkaan viikunapuuhun, sillä Kristus kirosi viikunapuun!) Hapatteen sisään asetetaan kolikko. Uskotaan, että Kristus kulkee talon ohi juhlayönä ja siunaa hapatteen ja kolikon Näin talosta ei koko vuonna lopu leipä eikä raha. Teofaniana tehtyä taikinajuurta kutsutaan ”Kristuksen hapatteeksi”. Siitä leivottiin koko vuoden leivät. Osa hapatteesta kuivattiin ja nautittiin esim. sairastaessa.

Kristuksen hapatteesta tehdään taikinaa, josta valmistetaan zalabyeh-leivonnaisia juhlapäivänä. Ensimmäinen paisto pyritään tekemään ristin muotoon, näin jäljitellen vedenpyhitystä. Ristinmuotoisia munkkeja voidaan asettaa ruokakaappiin ja tärkeisiin paikkoihin siunaukseksi.

Tänä päivänä perinne on supistunut alkuperäisestä. Hapatteen tekemisen sijaan nykyään kääritään juhlan aattona taikinapallo valkoiseen kankaaseen ja ripustetaan oksaan juhlayöksi. Taikinan sisään laitetaan joko yksi kolikko, tai sitten neljä-viisi kolikkoa ristin muotoisesti.

Välimeren perineessä hapanjuurta tehdään Ristin ylentämisen juhlana (ks. 14.9.) ja ristinkumartamisen sunnuntaina.

Vinkkejä juhlan viettoon kotona

Paastoa ja vietä paramonya 5.1. Sytytä kynttilä aattoiltana ikkunalle. Riko paasto palikarialla.

Sytytä aattona pöytään kolmihaarainen kynttilä, kuten jouluaattonakin. Se kuvaa Pyhää Kominaisuutta, joka ilmestyi Kristuksen kasteessa.

Pukeudu johonkin valkoiseen muistaaksesi kastettasi. Lapsen kanssa voi katsoa kastekuvia ja keskustella kasteen merkityksestä.

Ota pullo mukaan kirkkoon ja tuo pyhitettyä vettä kotiin. Vihmo ikonit, asukkaat, lemmikit ja koko koti. Ikonit voi kevyesti kuivata käspaikalla.

Pulahda avantoon. Halutessasi voit lorauttaa avantoon tilkan pyhitettyä vettä ennen sinne menoasi, sielun ja ruumiin terveydeksi.

Kuuntele tiernapoikia ja koljadoja.

Leivo kuninkaan kakku.

Anna loppiaislahja esim. Filantropian kautta. Vesi – Filantropia ry

Askartele kukkilintu valkoisesta paperista (ks. 8.9.) Valkoinen lintu kuvaa Pyhää Henkeä.

Leivo loukoumades-munkkeja. Paista ensimmäiset munkit ristin muotoon. Dippaa munkit kolmesti hunaja- tai siirappivedessä.

Dipattavat ruuat kuuluvat Teofaniaan. Dippaaminen muistuttaa vedenpyhityksestä ja kasteesta. Muista dipata kolmesti!

Teofanian juhlakauden perinteitä vietetään Suuren paaston kynnykselle asti: perinteestä riippuen Kynttiläpäivään, Sakkeuksen sunnuntaihin, Septuagesimaan (Tuhlaajapojan sunnuntai) tai laskiaiseen asti.

Opetuspuheita

Piispa Sergei: Teofanian merkitys

Isä Rauno Pietarinen: Mikä on talvipääsiäinen?

Isä Ioannis Lampropoulos: Teofania ja kasteen sakramentti

Isät Tuukka Rantanen ja Marko Patronen: Suuri kastekeskustelu

Isä Johannes Pulkkanen: Kristuksen kaste

Kuva: Pixabay/ DawitBking

Etiopiassa Teofania tunnetaan nimellä Timkat.

Ortoboxi-tehtävät

Teofania

Teofania - tehtäviä

Ortoboxi.fi - Palapeli

Vedenpyhitys ja kaste

Kasteeseen liittyviä tehtäviä

Kasteen sakramentti - etsi erot

Kaste

Ortoboxi.fi - Palapeli

Ortoboxi.fi - Palapeli

Crossword

Kaste - etsi erot

ortoboxi.fi/hirsipuu/kaste.php

Ortoboxi.fi - Palapeli

Ratkaise salakirjoitus Kristuksen kasteesta

Ovatko väittämät teofaniasta totta?

Täydennä Kristuksen kasteen tropari

Microsoft Word - Vedenpyhitys

kaste.pdf

Magit

Microsoft Word - tietajat_sokkelo.docx

Kuva: Pixabay/ krystianwin

Rististä sulavaa tai muuten valuvaa vettä pidetään pyhitettynä.

Slaavit uskovat Teofanian yönä satavan lumen olevan pyhää. Sitä laitetaan uuniin siunaamaan koti ja kaivoon siunaamaan kaivovesi – näin vesi ei lopu kesähelteilläkään.

Onpa niinkin, että jotkut uskovat teofaniana keskiyöllä otetulla suihkulla olevan erityinen puhdistava vaikutus!

Kirjavinkit

Schmemann, Vedestä ja hengestä Vedestä ja hengestä - Webtuohus verkkokauppa

Teofania-juhlan alkuperä Teofania-Juhlan alkuperä Merja Merras - Webtuohus verkkokauppa

Kaste ja katumus Kaste ja katumus Kaste ja katumus - Webtuohus verkkokauppa

7.1. pyhä Herran Edelläkävijä Johannes Kastaja

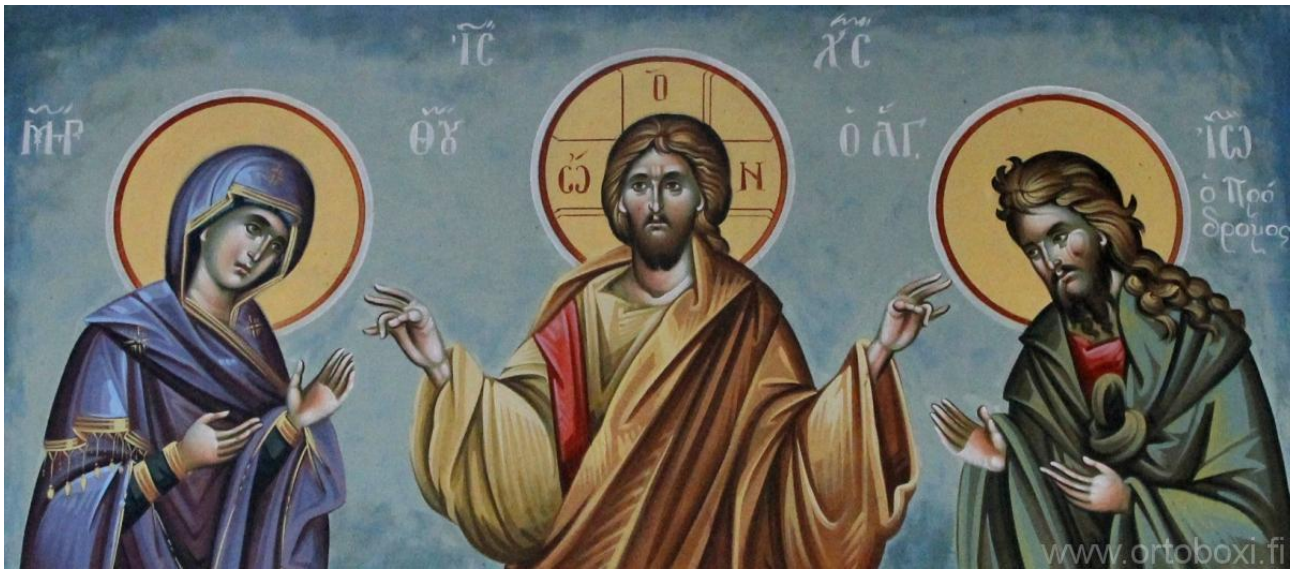
Teofanian jälkeen vietetään ns. ”agenttipäivää”, eli juhlitaan persoonaa, joka on juhlana toiminut Jumalan armon välikätenä. Teofaniana tuo persoona on pyhä Herran Edelläkävijä Johannes Kastaja.

Johannes oli Kristuksen pikkuserkku: hänen äitinsä Elisabetin äiti oli Kristuksen äidinäidin, vanhrrskaan Annan, sisar. Johannes syntyi ihmeen kautta, eli erämaassa enkelielämää, saarnasi Jumalan valtakunnasta ja kastoi ihmisiä Jordan-virrassa. Hänet vangittiin esivallan kritisoinnista ja hän kuoli traagisesti mestaamalla.

Johannes Edelläkävijä – Ortodoksi.net

Ortodoksinen kulttuurikeskus :: Johannes Kastaja

Pyhä Johannes Kastaja, Herran edelläkävijä - Suomen ortodoksinen kirkko

Kuva: Ortoboxi

Johannes on, Jumalansynnyttäjän ohella, Kirkon kunnioitetuin pyhä. Kristus itse sanoi, että Johannes on suurin naisesta syntynyt (Matt. 11:11). Triptyykki-ikoniin Johannes usein kuvataan Kristuksen vasemman käden puolelle, Jumalansynnyttäjän ollessa oikealla puolella.

Varsinaisen muistopäivän lisäksi kirkkovuoden aikana juhlitaan p. Johannes Kastajan sikiämistä (23.9.) syntymää (24.6.) mestausta (29.8.) sekä hänen kunniallisen päänsä löytymisen kahta juhlaa (24.2. ja 25.5.)

Hunaja ja heinäsirkat

Matteuksen evankeliumissa kerrotaan Johanneksesta näin:

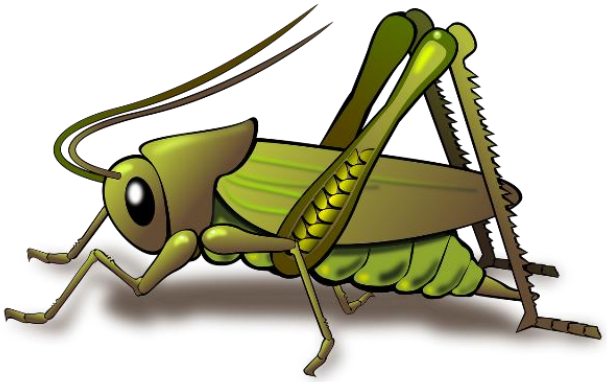
Johanneksella oli yllään kamelinkarvavaate ja vyötäisillään nahkavyö, ja hänen ruokanaan olivat heinäsirkat ja villimehiläisten hunaja. (Matt. 3:4)

Slaavilainen hunajakakku Medovik: Hunajakakku – katso resepti! | Kotivinkki

Kreikkalainen hunajakakku Melopita Sifnos: KREIKKALAINEN HUNAJAKAKKU – Liemessä

Grasshopper-drinkki: Grasshopper

Grasshopper-kakku: Grasshopper-kakku (Ve) | Reseptit | Kinuskikissa

Kuva: Pixabay/OpenClipart-Vectors

Heinäsirkat ovat hyvä proteiinin lähde.

Ortoboxi-tehtäviä

Johannes Kastaja oli Jeesuksen serkku - väittämiä

Ratkaise salakirjoitus Johannes Kastajasta

Johannes Kastaja - etsi erot

teofania.pdf

johannes_kastaja

Microsoft Word - Johannes kastaja 10 eroa.docx

Nuutinpäivä

Suomalaisessa kansanperinteessä Nuutinpäivä, eli Nuutinmessu, päätti juhla-ajan. Nuutinmessuna kerättiin pois kuusi ja joulukoristeet, syötiin pois kuusessa roikkuneet makeiset ja vietettiin railakasta päätösjuhlaa.

Pyhä Knut (1096–1131) oli Tanskan prinssi, ja jakamattoman kirkon pyhä. Roomalaiskatolisessa pyhien kalenterissa hänen muistopäivänsä on tammikuun 7. päivä.

Kuva: Wikimedia Commons

Koska joulukoristeet tulisi kerätä pois?

Joulupäivästä alkaa kansanperinteessä ns. ”joulun 12 päivää”, joka päättyy Teofaniaan. Tästä syystä Teofaniaa kutsutaankin Suomessa loppiaiseksi. Tavallisesti joulukoristeet on Suomessa kerätty pois loppiaisen aattona, loppiaisena, tai Nuutinpäivänä.

Monissa roomalaiskatolisissa maissa viimeiset joulukoristeet jätetään esille Kynttiläpäivän aattoon asti. Kynttiläpäivä on 40. päivä joulusta ja viimeinen jouluun sidottu juhla. Monissa katolisissa kirkoissakin seimiasetelma ja Betlehemin tähti saavat olla esillä Kynttiläpäivän aattoon. (Ks. 2.2.) Onpa niitäkin, jotka jättävät seimen esille laskiaiseen asti.

Vinkki Nuutinmessun viettoon kotona:

Laita joulumusiikki soimaan, kerää pois joulukoristeet ja syö pois viimeiset jouluherkut. Jätä kuitenkin jokin muistutus Kristuksen syntymästä esille Kynttiläpäivän aattoon asti.

Nuuttipukki

Nuutinpäivänä taloissa kierteli pukiksi pukeutunut hahmo, jota odotettiin ja pelättiinkin. Nuuttipukki tuli taloon, vaati olutta ja kestitystä ja vei joulun mennessään. Mukanaan pukki vei myös talon nuorison, joka liittyi hilpeään joukkoon. Jollei nuuttipukkia ja hänen joukkojaan kestinnyt, sai osakseen pilkkalauluja ja kepposia.

Myöhemmin nuuttipukkiperinteestä kehittyi virpomista muistuttavaksi. Lapsijoukot kiertelivät nuutinpäivänä kylillä ovelta ovelle, lauloivat lauluja ja saivat palkaksi makeisen tai lämpimäisen.

Nuuttipukki on kekripukin ja joulupukin lähisukulainen. Perinne liittyy myös esikristillisiin talvipäivänseisauksen hedelmällisyysriitteihin. Ks. kekri (31.10.) ja pyhä Nikolaos (6.12.)

» Nuutinpäivä

Kuva: Flickr / Gary A.K.

”Kahdeskymmenes päivä”

Reformaation jälkeen, kun nimipäiväperinne irtaantui pyhien kunnioituksesta, Nuutinpäivä siirrettiin Ruotsi-Suomessa tammikuun 13. päivään. Päivää alettiin kutsua ”kahdenneksikymmenenneksi joulupäiväksi”, *tjugondag jul*, ja tällöin päättyi 20 päivää kestänyt joulurauha. Nuutinpäivän perinteet kuitenkin säilyivät pitkään vanhalla paikallaan (7.1.) kunnes Suomessa vuosina 1973–1991 päätettiin viettää loppiaista 6.–12.1. välisenä lauantaina. Tämän seurauksena Nuutinpäivän perinteetkin siirtyivät vietettäväksi 13.1.

Suomalaisessa kalenterissa Nuutinpäivä on edelleen 13.1.
Pyhän Knutin muistopäivä, *Nuutinmessu*, on kuitenkin sama kuin aina, 7.1.

Pyhäkeski

Loppiaisen jälkeen alkoi Karjalassa kahden paasto- ja juhlakauden välinen väliaika, pyhäkeski. Silloin tehtiin ankarasti työtä pitkän juhla-ajan jälkeen. Pyhäkeski päättyi laskiaiseen.

Suomalaisessa kansanperinteessä pyhäkeski tunnetaan härkäviikkoina ja selkäviikkoina. Härkäviikot viittaavat työhärkiin, jotka piti juhla-ajan jälkeen valjastaa taas työhön. Selkäviikot taas viittaavat talven selkään, jota elettiin laskiaiseen asti. Kevättalven alkaessa sanotaan, että ”talven selkä taittuu”.

» Selkäviikot

Karjalaksi ”pyhä” ei viittaa pyhäpäivään vaan paastoon. Paastoruoka on pyhäruokaa. Paastoton aika taas on ”arki” ja paastottoman ajan ruoka on ”arkehinen”. Arkehinen on rasvaista ja ravitsevaa. Pyhäkeski oli arkea, jolloin tehtiin paljon työtä, mutta myös syötiin hyvin ja joskus myös juotiin.

Kuva: Pixabay

Reellä ajelu kuului pyhäkeskiajan huveihin. Venäjällä ajeltiin tietenkin troikalla.

Vihkosen laati Maura Ihatsu

Kreditoimattomat kuvat Maura Ihatsu